

9

HELHEDS- ORIENTERET SEKSUAL- UNDERVISNING

Af

Line Anne Roien

Morten Emmerik Wøldike

I Sex & Samfunds optik er der ingen tvivl om, at seksualundervisning bør være en obligatorisk del af den skole og uddannelse, som vi tilbyder vores børn. Med udgangspunkt i det, der kaldes "de seksuelle rettigheder"¹, er Sex & Samfund fortalende for, at børn og unge har ret til en helhedsorienteret seksualundervisning, der tilbydes som et kontinuerligt og alderssvarende forløb, fra børnene begynder i 0. klasse i grundskolen og fortsætter frem til og med, at de går på en ungdomsuddannelse.

I dag er det sådan i Danmark, at seksualundervisning i grundskolen er obligatorisk i hele skoleforløbet, men undersøgelser viser, at der er meget stor forskel på mængden og kvaliteten af den undervisning, som eleverne får. Kun ganske få lærere kender desuden til og anvender de mål og rammer, kaldet Fælles Mål eller Faghæfte 21 (Undervisningsministeriet 2009), som er lovpligtige for skolerne i forhold til seksualundervisningen (Sex & Samfund 2005 og 2012). Det er alt sammen indikationer på, at den praksis, der er for seksualundervisningen i skolen, ikke er tilfredsstillende. I Sex & Samfund er vi heller ikke tilfredse med, at seksualundervisning ikke er obligatorisk på de forskellige ungdomsuddannelsesretninger. At seksualundervisningen ophører, når unge fylder 15-16 år, kan virke paradoksalt, når man tænker på, at det er i denne periode, at de fleste begynder at få de første praktiske seksuelle erfaringer med andre og dermed skal omsætte deres viden til praksis². En undersøgelse, som Sex & Samfund har foretaget, viser desuden, at unge selv efterspørger målrettede seksualundervisningstilbud på gymnasier, erhvervsuddannelser og produktionsskoler (Sex & Samfund 2011).

HANDLEKOMPETENCE OG MANGFOLDIGHED

Det er Sex & Samfunds udgangspunkt, at seksualundervisningen i grundskolen såvel som på ungdomsuddannelserne har et todelt formål. Seksualundervisning skal for det første bidrage til, at børn og unge udvikler handlekompetence i relation til seksualitet, trivsel, rettighed og sundhed, og for det andet skal undervisningen medvirke til at skabe øget mangfoldighed og bekæmpe diskrimination i forhold til for eksempel køn, seksualitet, etnicitet, familiebaggrund eller funktionsevner.

Ud fra dette formål skal seksualundervisningen ses i et kritisk, demokratisk perspektiv, hvor målet er, at børn og unge udvikler sig til aktive og engagerede medborgere, der har evnerne til at handle og skabe forandringer i deres eget liv og i de forskellige fællesskaber, som de indgår i (Carlson

m.fl. 2009, Simovska 2011, Simovska & Jensen 2012). Seksualundervisning skal støtte børn og unges udvikling af individuelle og sociale kompetencer som selvværd, tro på sig selv, empati, anerkendelse og respekt for andre, samt deres evne til at indgå i sunde relationer. Disse kompetencer hverken giver eller kommer af sig selv for alle, og derfor er den obligatoriske seksualundervisning i grundskolen og på ungdomsuddannelserne en vigtig ramme, der kan støtte denne udvikling.

Det er Sex & Samfunds opfattelse, at seksualundervisning kan spille en vigtig rolle i at styrke børn og unges individuelle og sociale trivsel i skolens eller uddannelsens fællesskab ved at sætte fokus på mangfoldighed og anerkendelse af forskellighed. I undervisningen kan børn og unge lære om den positive betydning af at blive anerkendt som den, man er. "Retten til at være sig selv" uanset ens køn, krop, etnicitet, nationalitet, seksualitet, familiebaggrund osv. er et væsentligt budskab i denne sammenhæng. Vi anbefaler derfor en didaktisk tilgang, der sætter fokus på normkritik og mangfoldighed (Brade m.fl. 2008, Bromseth m.fl. 2010, Kirk m.fl. 2010). Herigennem skabes et rum i seksualundervisningen, hvor ALLE børn og unge er inkluderet på ligeværdig vis, fordi børn og unges forskelligheder er undervisningens udgangspunkt. I praksis betyder dette, at når man for eksempel taler om prævention, så inddrager man både relevante præventionsformer for piger, der har sex med piger, for drenge, der har sex med drenge og for drenge, der har sex med piger. Eller hvis man arbejder med kroppen, så benytter man illustrationer, der viser, at kroppe både kan være tynde, tykke, høje, lave, hvide, sorte, brune og med fysiske handicap mv. En normkritisk undervisning om familier inddrager eksempler på mange forskellige familieformer, både dem med og uden børn, dem med forældre af samme og forskellige køn og dem, hvor forældre ikke lever sammen³.

TIDSSVARENDE SEKSUALUNDERVISNING

Børn og unge vokser i dag op i et samfund præget af kompleksitet, foranderlighed og mangetydighed, der giver helt andre muligheder og betingelser end tidligere for udfoldelsen af seksualitet, køn, krop, intimitet, identitet og familieformer (Giddens 1994, Bauman 2006, Graugaard 2010). Seksualundervisningens opgave er at adressere disse vilkår og betingelser, og en undervisning bliver netop tidssvarende ved, at man tager temaer og udfordringer op, der vedrører børn og unges hverdagsvirkelighed og erfaringer og tilbyder en løbende og åben dialog om værdier, normer og handlemuligheder i forhold til disse. Vi vil her fremhæve tre nutidige

udfordringer, som viser vigtigheden af en helhedsorienteret seksualundervisning fra grundskole til ungdomsuddannelse i 2013.

1. Køn og seksualitet i forandring

Et af de vilkår, der kendetegner børn og unges opvækst i dag, er, at de i et helt andet omfang end tidligere reflekterer over sex, seksualitet og køn. De vokser op i en virkelighed, hvor traditionelle normer om køn, kærlighed, seksualitet, familie og forplantning ikke længere giver sig selv. Nu forelsker mennesker sig i personer af samme køn såvel som på tværs af køn, og der er væsentlig flere muligheder for at afprøve og skabe sin seksualitet og udtrykke sit køn. Seksualitet er i dag i langt højere grad flydende og dynamisk – den ændrer sig og udvikler sig livet igennem. Dette indebærer en række positive muligheder for individet, hvor sex og leg med seksuelle identiteter kan være forbundet med noget lystfyldt, sjovt og spændende. Men i denne frihed ligger også, at man ikke kan frigøre sig fra at skulle forholde sig til alle disse muligheder og valg, og det kan medføre både tvivl, usikkerhed og utryghed (Giddens 1994, Bauman 2006, Graugaard 2010 og 2011).

2. Anerkendelse af forskellige seksualiteter og kønsidentiteter

En af udfordringerne i seksualundervisningen er at skabe et undervisningsrum, hvor alle deltagere er inkluderet og dermed også LGBT-børn og -unge⁴. Disse børn og unge føler sig ofte ekskluderet fra undervisningen, fordi den ikke inddrager deres interesser og erfaringer, men derimod tager udgangspunkt i, at alle børn og unge er heteroseksuelle, og at deres kønsidentitet lader sig aflæse af deres biologiske køn⁵. En undersøgelse fra 2009 viser, at LGBT-personer er mere udsatte for trusler og vold og har ringere sundhedstilstand og psykosocial trivsel end den tilsvarende heteroseksuelle befolkning i Danmark (Gransell & Hansen 2009). Seksualundervisning kan uden tvivl spille en afgørende rolle for at skabe anerkendelse og respekt om forskellige seksualiteter og kønsidentiteter og herigennem modvirke diskrimination, hvis der er et vedvarende fokus på dette i hele skole- og uddannelsesforløbet. Sex & Samfunds bud er en normkritisk og mangfoldig undervisning, der sikrer, at alle børn og unges følelser, interesser og erfaringer er inkluderet ligeværdigt i undervisningen.

3. Forholdet til kroppen

En af de udfordringer, der møder børn og unge i dag, er den måde, kroppen bliver fremstillet på i reklamer, film, musikvideoer, på nettet og lig-

nende. Det er kropsidealer, som de færreste mennesker kan leve op til, og som på forskellig vis kan antages at spille en rolle i børn og unges liv. Undersøgelser viser for eksempel, at nutidens unge i stigende grad kæmper med lidelser som spiseforstyrrelser, der kan relateres til fokus på kroppen og det ydre, samt at ca. 1/3 af de 15-19-årige ofte eller altid tænker på, hvad de vejer (Nielsen m.fl. 2010). Det er helt oplagt at arbejde med holdninger, normer og dilemmaer omkring kroppen i seksualundervisningen helt fra de yngste klasser til de ældste klasser og videre på ungdomsuddannelserne, hvor de unges krop får en ny betydning, når de begynder at blive seksuelt aktive.

SEX & SAMFUNDS SEKSUALUNDERVISNINGSTILBUD

Hvert år underviser Sex & Samfund ca. 15.000 elever i 6.-10. klasser, på specialskoler og ungdomsuddannelser. Undervisningen varetages af en gruppe af særligt uddannede ung-til-yngre-undervisere, der har baser i København og Århus, og som enten møder klasserne i Sex & Samfunds egne lokaler i København eller på skolerne rundt omkring i landet.

Sex & Samfunds undervisningstilbud udgør et supplement til skolerne og uddannelsesstedernes øvrige indsatser i forhold til seksualundervisningen. Undervisningen varer typisk to timer, hvor klassens egen lærer ikke er til stede. Sidstnævnte er en vigtig forudsætning for det særlige læringsrum, der kan opstå for eleverne i forbindelse med undervisningen. Når underviseren selv er ung (mellem 20-30 år), ikke kender eleverne i forvejen og heller ikke skal mødes med dem igen, opstår der muligheden for at tale og stille spørgsmål om krop, seksualitet og sex i et åbent og fordomsfrit miljø. Evalueringer viser, at eleverne særligt positivt fremhæver det, at deres egen lærer ikke er med, det at blive mødt med samme sprog, som de selv bruger, for eksempel ved at sige "fisse" og "pik", og det at undervisningen handler om emner, som de synes er vigtige, for eksempel hvordan man mere konkret kan have sex eller få en kæreste.

Der er forskel på, om eleverne møder Sex & Samfunds undervisere på "hjemmebane" på skolen eller hos Sex & Samfund. Fordelen ved at komme på besøg i København er, at når klassen trækkes ud af de vant rammer, er det i højere grad underviseren, der kan "sætte rummet" og med sin måde at møde eleverne på kan vise alternative måder at tale om seksualundervisningens emner. For eleverne kan det lettere blive legitimt at tale om sex og seksualitet, når man er i andre omgivelser end til hverdag. Dette bety-

der ikke, at samme oplevelse ikke kan opstå i elevernes eget klasselokale – blot skal underviseren arbejde med andre virkemidler til at opnå dette, hvoraf det vigtigste er underviserens evne til at møde eleverne, hvor de er, mærke stemningen i klasserummet og tilpasse sine metoder og spørgsmål efter denne.

Uanset om undervisningen foregår hos Sex & Samfund eller på skolen/uddannelsesstedet, indledes der altid med, at underviseren sammen med eleverne taler om, hvad der skal til, for at de får en god oplevelse i løbet af de par timer, de er sammen. Dette kan italesættes som aftaler eller "god stil" for undervisningen, og herigennem skitseres nogle simple retningslinjer for, hvordan man skal tale sammen og behandle hinanden (se senere i artiklen hvordan disse aftaler mere konkret kan lade).

Sex & Samfunds undervisning til alle aldersgrupper er karakteriseret ved at være dialogbaseret, og underviserrollen kan karakteriseres som en facilitator, der skal tilrettelægge gode og udfordrede læreprocesser for eleverne. Eleverne bliver dermed sat i en position, hvor de selv skal være aktive og undersøgende, og sammen med underviseren skal stille spørgsmål og finde svar på de dilemmaer, som undervisningen handler om. Dette kan være svært for elever, der ikke er vant til denne arbejdsform i seksualundervisningen, og underviseren vigtigste værktøj er derfor den "kasse" af forskellige undervisningsmetoder, konkrete øvelser, spørgetyper og meget andet, som kan varieres i mødet med eleverne alt efter deres konkrete forudsætninger.

Indholdet i Sex & Samfunds undervisning varierer med aldersgruppen, som den er målrettet, ligesom deltagerne også altid har mulighed for at påvirke dette selv med ønsker til emner eller ved at medbringe spørgsmål hjemmefra, som de gerne vil have besvaret. Det er vigtigt, at læreren gør en indsats for at koble besøget hos/af Sex & Samfunds undervisere med de øvrige indsatser, der foregår om seksualundervisning i klassen. Dette kan være lettest at gøre på grundskoleniveau, hvor undervisningen er obligatorisk, og hvor det ofte er klasselæreren, der koordinerer seksualundervisningen. Derfor har vi tilrettelagt konkrete forslag til, hvordan læreren hjemme på skolen kan forberede og efterbehandle undervisningen. På ungdomsuddannelserne har vi i højere grad udviklet et fast program med forslag til indhold og metoder til undervisningen på de forskellige uddannelser, som både kan stå alene eller supplere eksempelvis biologiundervisningen på gymnasier og sundhedstemaer og -forløb på erhvervsuddannelserne.

Sex & Samfunds undervisning giver mulighed for, at eleverne kan tale om de emner, som både de selv og deres lærere måske finder akavet at tale om sammen, fordi de kender hinanden så godt og måske skal mødes igen

timen efter om matematik eller samme aften til en forældresamtale. Omvendt kan de faste lærere tilrettelægge længerevarende eller mere fagligt fordybende forløb, hvor andre aspekter af seksualundervisningen kan sættes på dagsordenen. Samspillet mellem læreren, skolen eller uddannelsesstedets egen indsats og Sex & Samfunds tilbud er derfor en vigtig forudsætning for god seksualundervisning.

SEX & SAMFUNDS UGE SEX-KAMPAGNE

Uge Sex er Sex & Samfunds seksualundervisningskampagne, der sætter fokus på at understøtte og inspirere til god og målrettet seksualundervisning i grundskolen og på ungdomsuddannelserne og herunder til elever med særlige behov. Uge Sex-kampagnen består af tilbud til de deltagende skoler om gratis seksualundervisningsmaterialer, der er tilpasset de forskellige aldersgrupper og uddannelsesretninger. For grundskolen gælder det desuden, at materialerne er udviklet til at passe til de lovpligtige mål og rammer for faget, der er beskrevet i Fælles mål. I materialerne finder underviserne desuden konkrete beskrivelser af, hvordan de kan arbejde med for eksempel litteratur, film, quizzer, spil, skriftlige opgaver og meget andet inden for emner, som er relevante for de pågældende aldersgrupper. Materialerne til underviserne suppleres af netbaserede materialer til eleverne⁶.

Uge Sex-materialer til elever

0.-3. klasse: www.kroppelop.dk for 0.-3. Klasse

4.-6. klasse: www.migogminkrop.dk

7.-10. klasse: www.sexfordig.dk

Ungdomsuddannelser: www.sexlinien.dk/ugesex

I det følgende vil vi fremdrage nogle konkrete eksempler på, hvordan Uge Sex-kampagnen kan støtte og inspirere til god seksualundervisning i grundskoler, ungdomsuddannelser og til elever med særlige behov, som kan bidrage til børn og unges læring og kompetenceudvikling. Vi præsenterer eksempler fra tre emner, krop, køn og seksualitet, der desuden overlapper med emner som identitet, følelser, seksuelle rettigheder, grænser og ansvar. Vi har lagt vægt på at give en præsentation, der viser helheden og sammenhængen i seksualundervisningsindsatsen fra grundskolen og frem til ungdomsuddannelsen.

Uge Sex-materialer om kroppen

Når man i grundskolen arbejder med et emne som kroppen, er det blandt andet med det mål, at eleverne skal lære at lytte til egen krop og dens reaktioner, og at de skal lære at mærke efter egne og aflæse andres grænser. I materialerne til indskoling findes der forslag til, hvordan man kan undervise om dette i et samarbejde mellem dansk- og idrætslærerne. Her introduceres figuren "Kroppeloppen", der guider eleverne igennem et "Kroppeløb-løb", hvor de gruppevis afprøver forskellige poster, der udfordrer og udvikler deres kropsbevidsthed.

På de ældre klassetrin kan eleverne arbejde med kroppen ud fra et mangfoldighedsperspektiv, hvor de lærer om, hvordan kroppe udvikler sig forskelligt og ser forskellige ud. På mellemtrinnet kan underviseren for eksempel bruge elementet "Kroppen" på www.migogminkrop.dk, hvor eleverne undersøger kroppens udvikling i puberteten, og hvor de netop kan lære, at selv om der er fællestræk for alle i forbindelse med puberteten, for eksempel vækst, udvikling af hår og kønsorganer, er det også meget forskelligt fra person til person, hvordan og hvornår dette mere konkret sker. Dette kan være meget vigtig viden for eleverne i aldersgruppen, der selv gennemgår denne kropslige udvikling i en periode, hvor det for mange er meget vigtigt, at man ikke adskiller sig markant fra sine kammerater.

På ungdomsuddannelserne kan man eksempelvis tage fat på krops-emnet gennem et rollespil om krop, grænser og om at sige til og fra, der sætter fokus på unges ret til at bestemme over deres egen krop. Rollespillet tager udgangspunkt i forskellige konkrete situationer, der krænker retten til at bestemme over sin egen krop, eksempelvis hvis andre kommer med sjofle tilråb om ens krop, berører ens krop uden ens samtykke, eller hvis ens kæreste presser en til at have sex, selv om man ikke har lyst. Formålet med rollespilsøvelsen er at skabe diskussion og refleksion, der kan bidrage til, at de unge udvikler handlekompetence i forhold til at træffe valg om, hvordan de vil tage vare på sig selv og andre.

Uge Sex-materialer om køn

I grundskolens mellemtrin og udskoling kan eleverne gennem brug af Uge Sex-materialerne lære om, hvordan normer for køn har forandret sig gennem tiderne. De kan for eksempel sammenligne drenge og pigers måder at stå og sidde på, deres tøj og frisurer på klassebilleder fra 1950'erne og 1980'erne. Dette giver anledning til dialog om, hvordan forventninger til drenge/mænd og piger/kvinder formes af den tid, man le-

ver i, og eleverne kan perspektivere dette til de forventninger til køn, som de mener, gør sig gældende i dag.

Det er også vigtigt at arbejde med køn på ungdomsuddannelserne, fordi det spiller en rolle både i klassen og uddannelsens fællesskab, men også i ungdomsmedier, reklamer, nettet og i samfundet som helhed betyder køn noget. Mange unge reflekterer ikke over køns betydning, og samtidig ved vi, at køn har en stor betydning for unges sundhed, selvværd og trivsel. Undervisning om køn kan tage udgangspunkt i et gruppearbejde, hvor elever forholder sig til forskellige billeder af køn på www.sexlinien.dk/Ugesex, der viser en mangfoldighed i måder at gøre og udtrykke sit køn på. Arbejdsopgaven giver mulighed for, at de unge kritisk reflekterer over, hvad køn betyder i dag, og hvilke begrænsninger og muligheder unge oplever omkring deres køn. Arbejdet med forskellige måder at gøre og udtrykke sit køn på udfordrer eksisterende normer omkring køn og kan skabe et mere inkluderende rum, hvor der er større plads til at være køn på forskellige måder, både i klassen og i samfundet som helhed.

Uge Sex-materialer om seksualitet

I Uge Sex-materialerne til grundskolen er der lagt vægt på at præsentere en mangfoldig tilgang til seksualitet igennem de forskellige øvelser, eksempler, film og billeder. Selv om undervisningen på de yngste klasser ikke som sådan handler om seksualitet, gør den det alligevel indirekte ved for eksempel at vise eleverne, at familier ikke bare består af mor, far og børn (heteroseksualitet), men også kan bestå af mor, mor og børn eller far, far og børn (homoseksualitet). Dette gøres helt konkret i filmen "Familier i Danmark: William", der findes på www.kroppelop.dk, og som læreren kan bruge til at tale om, hvad man opfatter som rart, og hvad man laver i en familie.

Seksualitet er et emne, der optager unge ganske meget, og emnet indgår således på mange forskellige måder i Uge Sex-materialerne på ungdomsuddannelserne. Som en indledning til at arbejde med en mangfoldig tilgang til seksualitet kan man inddrage en refleksionsøvelse om seksualitet, der sætter fokus på normer for seksualitet og åbner for at betragte seksualitet som noget dynamisk og forskelligt fra person til person. Øvelsen kan bruges til at indlede en diskussion og fælles refleksion om, hvad seksualitet er. Underviseren spørger ud i klassen "Hvad er seksualitet?" og skriver alle elevernes forslag op på tavlen, samtidig med at han eller hun spørger ind til elevernes udsagn og definitioner undervejs på en måde, der udfordrer eleverne til at reflektere over og nuancere de-

res udsagn. Hvis en elev for eksempel argumenterer med, at heteroseksualitet er den "normale" seksualitet, betyder det så, at biseksualitet eller homoseksualitet er "unormale" seksualiteter? Man kan arbejde med en tilsvarende øvelse om køn og sex. Refleksionsøvelsen kan bidrage til, at unge gennem aktiv og fælles refleksion og stillingtagen bliver opmærksomme på deres egne normer og forforståelser omkring seksualitet og udvikler en bredere opfattelse af, hvad seksualitet er, og som kan medvirke til at styrke unges anerkendelse af og respekt for forskellige seksualiteter.

GODE OG TRYKKE RAMMER FOR SEKSUALUNDERVISNINGEN

Det er Sex & Samfunds anbefaling, at en god og mangfoldig seksualundervisning bør tage udgangspunkt i en rettighedsbaseret tilgang, en normkritisk mangfoldighedsdidaktik og et positivt syn på børn og unge og seksualitet. Men det er også afgørende, at seksualundervisningen foregår i et trygt rum for elever såvel som for underviser, fordi man let kan komme til at udstille sig selv. Vi vil her afslutningsvis opstille nogle konkrete pædagogiske greb, som underviseren kan tage fat i for at mindske denne utryghed og sætte fokus på et inkluderende undervisningsmiljø for alle.

Forskning peger på, at hvis seksualundervisning skal skabe sundhedsfremmende ændringer for eleverne, så er det vigtigt, at undervisningen foregår i et trygt socialt miljø, hvor der kommunikeres åbent om sex og relaterede temaer. Der peges også på, at underviserens evne til at skabe en troværdig og tillidsfuld relation til eleverne er afgørende for, om undervisningen kan fremme en forandringsproces (Forsberg 2007, UNESCO 2009). Erfaringer viser desuden, at elever, der oplever seksualundervisningen som et trygt rum, eksempelvis undlader at stille spørgsmål af frygt for at blive grinet af eller udstille sig selv. Utrygheden kan gælde i relationen til klassekammeraterne, men også forholdet til underviseren har betydning. Et trygt læringsrum i seksualundervisningen er en forudsætning for, at eleverne oplever tillid og åbenhed over for hinanden, og at der er plads til at stille spørgsmål og sammen undersøge, hvad de forskellige emner og dilemmaer i relation til seksualundervisningen handler om.

Vi anbefaler derfor, at man indleder seksualundervisningen med aktivt at skabe en god og tryk ramme for undervisningen. Det kan man

gøre ved at udarbejde nogle fælles aftaler sammen med eleverne, som får dem til at sætte ord på, hvilke rammer de mener skaber et trygt læringsrum og supplerer med de pointer, som eleverne ikke selv kommer ind på.

De fælles aftaler betyder også, at man som underviser har en handlemulighed, hvis elever bryder aftalerne. Det er vigtigt, at man for eksempel tager afstand fra ord og signaler, der kan opfattes som nedladende og diskriminerende. Det betyder også, at tilkendegivelser som ”det er kun for sjov” ikke accepteres. Hvis man som underviser ikke griber ind over for den slags udsagn, giver man en stiltiende accept og blåstempling af mobning og diskrimination blandt eleverne. Ligeledes skal elever, der taler personligt om sig selv eller andre, stoppes i dette.

SEX & SAMFUNDS HUSKELISTE TIL GOD SEKSUALUNDERVISNING

Når man vil skabe et trygt rum i seksualundervisning, kan man for eksempel lave følgende aftaler med eleverne:

- Elever og underviser taler ikke privat eller meget personligt om sig selv eller andre tilstedeværende (et anonymt rum).
- Man taler inden for et ”lukket rum”, det vil eksempelvis sige, at der ikke efterfølgende tales med klassekammerater om, hvad andre har sagt og gjort i undervisningen.
- Man taler respektfuldt til og om hinanden og viser respekt for forskelligheder (for eksempel i forhold til seksuelle lyster, kønsidentitet, etnicitet og hudfarve, familiebaggrund, stil, udtryk, holdninger med videre).
- Diskriminerende og negative ord og udsagn accepteres ikke (for eksempel med udgangspunkt i køn: ”piger, der er sammen med mange, er klamme/billige/ludere”, eller med udgangspunkt i seksualitet: ”bøsse”, ”bøsser er klamme” og så videre).
- Ingen føler sig udstillet eller nedgjort (man griner ikke ad andre eller andres spørgsmål og kommentarer).
- Alle ved, hvad der skal ske i undervisningen (man præsenterer eleverne for emnerne, før man begynder forløbet).
- Man deltager og er aktiv i undervisningen, men har mulighed for at sige fra og ikke deltage i øvelser (hvis der er noget, man finder anstødeligt eller ubehageligt).

Husk også

- At læreren skal være facilitator for elevernes læringsprocesser ved at sætte rammer, der støtter, hjælper og udfordrer eleverne i deres skabelse af viden. Læreren skal ikke være den alvidende ekspert med de færdiges svar om seksualundervisningens emner, mender imodsammen med eleverne undersøge disse med henblik på fællesskabse af mening.
- At undervisningen skal lægge vægt på et aktivt læringsbegreb ved at bruge metoder, der for eksempel lægger op til undersøgelse, dialog og formulering af skriftlige eller mundtlige produkter.
- At der er gode muligheder for at inddrage seksualundervisningen i både grundskolen og ungdomsuddannelsernes andre fag. Forslag til dette kan særligt findes i Uge Sex-materialerne.
- At man skal vende tilbage til seksualundervisningens emner gang på gang, fordi eleverne får andre behov og perspektiver på for eksempel krop, forelskelse, lyst og prævention alt efter, hvor gamle de er og hvilke erfaringer, de gør sig.

SEX & SAMFUND OG SEKSUALUNDERVISNING

Læs mere om Sex & Samfunds tilgang til seksualundervisning, om normkritik, mangfoldighed, det trygge læringsrum og elever med særlige behov på www.sexogsamfund.dk og www.bedreseksualundervisning.dk.

Noter

- 1 Den internationale organisation for seksuel sundhed, IPPF, har formuleret en række "seksuelle og reproduktive rettigheder" i forlængelse af FN's menneskerettigheder. Læs mere om rettighederne på www.ippf.org.
- 2 I de seneste 20 år har den seksuelle mediane debutalder (den alder, hvor halvdelen af en ungdomsårgang har haft seksuel debut) ligget omkring 16 år. Det betyder, at nogle unge har deres seksuelle debut som 12-årige, andre som 16-årige eller senere. Omkring en tredjedel af de 15-årige har haft deres seksuelle debut, mens cirka hver tiende 22-årige ikke har haft sin seksuelle debut endnu. Der er kun marginale forskelle mellem kønnene (Graugaard 2010).

- 3 Se eksempler på en tilgang med fokus på normkritik og mangfoldighed i Sex & Samfunds temamaterialer til grundskolen om køn og familier til hhv. Uge Sex 2012 og 2013 på www.ugesex.dk/materialer (under tidligere års materialer), og til ungdomsuddannelserne.
- 4 LGBT er den internationale samlebetegnelse for lesbiske, bøsser, biseksuelle og transkønnede/transpersoner. I nogle sammenhænge suppleres LGBT af et "Q" for queer og "I" for interkønnede/interseksuelle.
- 5 Når man taler om køn, skelner man ofte mellem fire dimensioner ved kønnet. Der er *det biologiske køn*, som handler om, hvordan ens krop ser ud i forhold til kønsorganer, kønskromosomer og hormoner. Der er *kønsrollen*, som er det sæt normer eller forventninger til, hvordan man skal opføre sig i et samfund, hvis man er født med en bestemt norm. Der er *kønsudtrykket*, som handler om, hvordan man udtrykker sit køn gennem for eksempel tøj, stil frisure. Og så er der *kønsidentiteten*, som er en persons egen oplevelse af, hvilket køn vedkommende har. Man fødes ikke med en kønsidentitet, og det er en selv, der bestemmer sin kønsidentitet. Ens kønsidentitet stemmer ikke nødvendigvis overens med ens biologiske køn. Eksempelvis føler transkønnede personer, at deres kønsidentitet ikke passer til deres biologiske krop. En transkønnet persons kønsidentitet har ikke noget at gøre med personens seksuelle præference/identitet.
- 6 Læs mere om Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk.

Litteratur

- Bauman, Z.** (2006): *Flydende kærlighed*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Brade, L., Engström, C., Sörensdotter, R. & Wiktorsson, P.** (2008): *I normens öga*. Stockholm: Friends.
- Bromseth, J. & Darj, F.** (red.) (2010): *Normkritisk pedagogik*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala Universitet.
- Carlsson, M., Simovska, V. and Jensen, B.B.** (red.) (2009): *Sundhedsundervisning og sundhedsfremme – teori, forskning og praksis*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Giddens, A.** (1994): *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gransell, L. & Hansen, H** (2009): *Lige og Ulige?, Homoseksuelle, biseksuelle og transkønnedes levevilkår*. København: CASA.

- Graugaard, C.** (2010): *Vokseværker. Et signalement af unge danskeres seksuelle liv.* Psyke & Logos, 2010, 31.
- Graugaard, C.** (2011): *At skabe sig selv.* København: Sex & Samfund. <http://www.sexogsamfund.dk/Default.aspx?ID=28882>
- Forsberg, M.** (2007): *Ungdomars sexuella hälsa. Internationella kunskapsammanställningar och svenska erarenheter av förebyggande arbete.* Stockholm: Socialstyrelsen.
- Kirk, A.H., Scott, K., Siemen, K. & Wind, A.** (2010): *Åbne og lukkede døre. En antologi om køn i pædagogik.* København: Frydenlund.
- Nielsen, J.C., Sørensen, N.U., & Osmec, M.N.** (2010): *Når det er svært at være ung i Danmark – unges trivsel og mistrivsel i tal.* København: Center of Ungdomsforskning.
- Sex & Samfund** (2005): *Kortlægning af seksualundervisningen i skolen.* København: Sex & Samfund.
- Sex & Samfund** (2011): *Det er vigtigt med seksualundervisning til alle unge. En kortlægning af behov og ønsker til seksualundervisning på ungdomsuddannelserne i Danmark.* Hovedrapport. København: Sex & Samfund.
- Sex & Samfund** (2012): *Undersøgelse af seksualundervisningen i grundskolen 2012.* København: Sex & Samfund.
- Simovska, V., & Jensen, J. M. (red.)** (2012): *Sundhedspædagogik i sundhedsfremme.* København: Gad.
- UNESCO** (2009): *International Guidelines on Sexuality Education. An evidence informed approach to effective sex, relationships and HIV/STI education.* Paris: UNESCO.

LINE ANNE ROIEN er lærer, cand.pæd. og projektleder i Sex & Samfund.

MORTEN EMMERIK WØLDIKE er sociolog og projektleder i Sex & Samfund.